

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Minette Nilsson

Arbetstagares skadeståndsansvar

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Skadeståndsrätt

Vårterminen
2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1. INLEDNING	3
Syfte och problemställning	3
Avgränsningar	3
Metod	3
Disposition	4
2. ARBETSTAGARES SKADESTÅNDSANSVAR	5
2.1 Bakgrund	5
2.2 Skadeståndslagen 4:1, tillämpningen	5
2.3 Omständigheter som måste föreligga för att Skadeståndslagen 4:1 ska aktualiseras	6
2.3.1 Skada	6
2.3.2 Arbetstagare	7
2.3.3 Fel eller försummelse	9
2.3.4 I tjänsten	10
2.3.5 Synnerliga skäl	12
2.3.6 Omständigheter som påverkar bedömningen av huruvida synnerliga skäl föreligger	13
2.3.6.1 Arbetstagarens ställning	13
2.3.6.2 Handlingens beskaffenhet	14
2.3.6.2.1 Uppsåt eller grov vårdslöshet	14
2.3.6.2.2 Brottsligt förfarande	16
2.3.6.2.3 Särskilt förtroende	18
2.3.6.3 Den skadelidandes intresse	18
2.3.6.4 Övriga omständigheter	19
2.3.6.5 Prevention	20
2.3.6.6 Förekomsten av försäkring	22
2.3.6.7 Arbetsgivarens regressansvar	23
2.4 Tillämpningen av 4:1 enligt vissa speciallagar	23
2.5 Under vilka omständigheter är SkL 4:1 inte tillämplig?	24
3. PRINCIPALANSVARET	26
3.1 Bakgrund	26
3.2 SkL 3:1	26
3.2.1 Principalen	26

3.2.2 Tillämpningen	28
3.3 SkL 3:2 och 3:3	29
3.3.1 Tillämpningen	29
3.3.2 Skadetyper	29
3.3.3 Myndighetsutövning	29
4. ANALYS	31
4.1 Syftet med bestämmelsen	31
4.2 Varför behövs en skyddsregel?	31
4.3 Uppnås syftet i praktiken?	32
4.2.1 Prevention	33
4.2.2 Medveten nonchalans eller ligkiltighet	34
4.2.3 Uppnås syftet bakom bestämmelsen i de fall då SkL 4:1 inte är tillämplig?	35
4.2.3.1 SkL:n är dispositiv	35
4.2.3.2 Strikt ansvar på arbetstagarens sida	35
4.3 Slutsats	37
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	38
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	39

Sammanfattning

Jag har gjort en utredning avseende arbetstagares skadeståndsansvar. Tre frågor har härvid besvarats.

Vad gäller den första frågeställningen som besvarar under vilka omständigheter och i vilka situationer SkL 4:1 är tillämplig, har jag framförallt analyserat gällande rätt med avseende på de olika rekvisiten i regeln.

Den andra frågan jag har besvarat är motsatsen till den första frågan, det vill säga i vilka situationer och under vilka omständigheter SkL 4:1 inte är tillämplig. Som svar på denna fråga har jag angivit situationer då arbetstagaren har strikt ansvar, såsom då arbetstagaren tjänstgör som redare eller hundförare. Bestämmelsen, som är dispositiv, är inte heller tillämplig om den satts ur spel exempelvis med hjälp av en klausul i ett anställningsavtal.

Den tredje frågan som besvarats i arbetet är vad syftet med bestämmelsen är och om detta syfte i praktiken uppnås. Jag har kommit fram till att syftet är att skydda arbetstagaren från skadeståndsansvar för skador han orsakat i tjänsten. Efter ett studium av praxis och doktrin kom jag fram till att syftet, med få undantag, uppnås på ett bra sätt i praxis. Arbetstagarens behov av skydd får en framträdande roll i domstolarnas bedömning. De situationer då syftet bakom bestämmelsen framförallt riskerar att inte uppnås är de fall då SkL 4:1 inte är tillämplig. Det vill säga då den avtalats bort eller när arbetstagaren är strikt ansvarig i sin befattning till exempel som redare för en båt eller då hund användes i tjänsten. I de två första fallen ligger risken dock framförallt på det teoretiska planet, eftersom dessa fall sällan verkar orsaka problem i praktiken. När det gäller det tredje fallet, att arbetstagaren använder sig av en hund i tjänsten, finns däremot risk att skyddssyftet åsidosätts. Detta gäller i de fall då undantagsbestämmelsen i 6 § st 3 Hund- och kattlagen inte är tillämplig, exempelvis på grund av att hunden genom en olyckshändelse orsakat skada eller då föraren tappat kontrollen över sin hund.

Jag har dock inte närmare studerat enskilda anställningsavtal eller kollektivavtal, vilket medför att mina slutsatser ligger helt på det teoretiska planet. Någon bedömning av hur skyddet ser ut i praktiken har inte genomförts.

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolens domar
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Hund- och kattlagen	Lag (1943:459) om tillsyn över hundar och katter
JT	Juridisk tidskrift
KB	Kommanditbolag
LuftfartsansvarsL	Lag (1922:382) ang. ansvarighet för skada i följd av luftfart
MBL	Lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SjöL	Sjölag (1994:1009)
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SvJT	Svensk Juristtidning
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten
ÄB	Ärvdabalken

1. Inledning

Syfte och problemställning

Jag har valt att ägna mitt examensarbete åt att utreda och problematisera de regler som styr arbetstagares skadeståndsansvar. Min ambition med arbetet är att besvara följande frågeställningar. Den första frågeställningen är i vilka situationer och under vilka omständigheter ansvarsbegränsningsreglerna för arbetstagare kommer att aktualiseras. Den andra frågeställningen är den motsatta. I vilka situationer och under vilka omständigheter dessa regler inte aktualiseras. I övrigt är min avsikt att utreda vilket syftet med regleringen är, och med detta som utgångspunkt utreda huruvida detta syfte faktiskt uppnås i praktiken.

Avgränsningar

Reglerna som styr arbetstagares skadeståndsansvar återfinns i SkL 4:1 och i speciallagar.¹ Arbetsgivarens principalansvar och arbetstagarens skadeståndsansvar ligger väldigt nära varandra och flera av rekvisiten i reglerna ska tolkas på samma sätt. Detta gör att beskrivningarna av de olika reglerna till stor del flyter in i varandra. Det är nästintill omöjligt att göra en fullgod beskrivning av reglerna som styr arbetstagarens skadeståndsansvar utan att samtidigt beröra de regler som styr principalansvaret. Jag har därför, i min beskrivning av arbetstagaransvaret, vävt in vissa beskrivningar av principalansvarsreglerna. Jag har ändå valt att därutöver göra en kapitelåtskillnad av ämnesområdena för att markera att jag redogör för reglerna om principalansvaret helt översiktligt. Principalansvarsreglerna återfinns i SkL 3:1, 3:2 och 3:3. Därutöver kräver SkL 6:5 en kort redogörelse. Denna bestämmelse reglerar nämligen vilka personer som i SkL:s mening kan komma att jämföras med arbetstagare.

Jag har inte heller genomfört någon undersökning av de ansvarsregler som kan finnas i kollektivavtal eller enskilda anställningsavtal för vissa arbetstagare.

Metod

Jag har i mitt arbete använt mig av sedvanlig rättsdogmatisk metod. Det material jag har använt mig av är främst förarbetena till SkL. Därutöver har studier av olika rättsfall haft en framträdande roll. I övrigt har doktrinen fungerat som en ytterligare källa i arbetet. Urvalet av rättsfall har skett på

¹ Min avsikt är inte att göra en beskrivning av varje enskild speciallag, eftersom speciallagarna oftast innehåller en hänvisning till SkL 4:1. Detta innebär att denna bestämmelse får ett väldigt brett verkningssfält. Undantag finns dock (se nedan under 4.5.1).

sådant sätt att jag har valt ut de rättsfall som på ett bra sätt illustrerar hur de olika rekvisiten har tolkats i praxis.

För att utröna vilket syftet med bestämmelsen är har jag gjort ett studium av lagtext och förarbeten. Vid den vidare utredningen av huruvida syftet i realiteten också uppnås, har jag studerat praxis och beskrivningar av bestämmelsens tillämpningsområde i doktrinen. Med detta som utgångspunkt har jag sedan försökt utröna huruvida domstolarna i sina bedömningar tar hänsyn till syftet bakom bestämmelsen. Jag utreder också de undantagssituationer som finns då regeln inte är tillämplig.

Disposition

Jag har valt att dela in arbetet i tre avsnitt. Det första och andra avsnittet har främst ägnats åt att utreda gällande rätt. Första avsnittet ägnas åt en ingående utredning av förutsättningarna för arbetstagaransvaret avsnitt behandlar även frågan i vilka situationer SkL 4:1 inte är tillämplig. De. Detta t andra avsnittet ägnas åt att helt kortsiktigt beskriva principalansvaret. I det tredje och sista avsnittet utreder jag huruvida syftet med ansvarsbegränsningsreglerna i praktiken också uppnås.

2. Arbetstagares skadeståndsansvar

2.1 Bakgrund

Reglerna om arbetstagares skadeståndsansvar uppkom i samband med att skadeståndslagen infördes som ett viktigt komplement till det ökade ansvaret för arbetsgivarna. Innan dess var arbetstagaren ålagd att bära fullt skadestånd enligt de skadeståndsregler som då var gällande. Ansvaret gällde oavsett om skadan drabbade en arbetskamrat eller en utomstående tredje man.² I övrigt svarade arbetsgivaren enbart för drifts- och arbetsledningens vållande.³ Det fanns även tidigare viss möjlighet att jämka skadeståndet i särskilda situationer. Detta framgick av speciallagar som reglerade olika områden. Som exempel på sådana speciallagar kan nämnas 19§ Hembiträdeslagen, 8§ Lagen den 22 juni 1928 (nr 253) om kollektivavtal och Arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1) 50§ 2st Sjömanslagen.⁴

Även om det var förhållandevis sällsynt att skadelidande riktade ersättningskrav direkt mot arbetstagaren,⁵ menade lagberedningen ändå att ett så svagt skydd för arbetstagaren var otidsenligt och att det inte heller stämde med övriga jämförbara industriländers lagstiftning på området vilka i allmänhet hade ett oinskränkt principalansvar.⁶

Man menade att det fanns behov av att införa regler som gjorde det möjligt att jämka skadeståndet även för andra arbetstagare än dem som avsågs med de då gällande jämkningsreglerna. Man menade också att arbetstagare generellt var i behov av skydd mot sådana oväntade och i vissa fall höga utgifter som ett skadestånd kan föra med sig. Ett skydd skulle åtminstone finnas för sådana fel och försummelser som inte gick att undvika i verksamheten.⁷

2.2 Skadeståndslagen 4:1, tillämpningen

Det finns tre situationer där arbetstagares skadeståndsansvar kan komma att aktualiseras. Den första situationen gäller arbetstagarens regressansvar gentemot arbetsgivaren. Detta aktualiseras i de fall arbetsgivaren har betalt ut ersättning till skadelidande i enlighet med principalansvarsreglerna. Det andra fallet då arbetstagaren kan bli skadeståndsskyldig är då han har ett direkt skadeståndsansvar mot arbetsgivaren. Detta blir fallet då

² Prop. 1972:5 s 388.

³ SOU 1964:31 s 63.

⁴ Prop. 1972:5 s 389-391. Se även NJA 1959 s 209 där en sjökaptan fick jämkat skadestånd efter att han i egenskap av vaktbefäl, genom försummelse orsakat en sjöolycka.

⁵ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 155 och NJA 1960 s 644.

⁶ Prop. 1972:5 s 111.

⁷ Prop. 1972:5 s 392-393.

arbetstagaren vållar arbetsgivaren själv skada. Det tredje fallet är då tredje man kräver arbetstagaren på skadestånd. Det bör påpekas att tredje man också kan vara en arbetskamrat till arbetstagaren.⁸

Det som är speciellt för SkL 4:1 är att regeln, till skillnad från andra delar av skadeståndsrätten, mest är tillämplig i kontraktsförhållanden.⁹ Intressant är dock att samma regel är tillämplig på såväl utomobligatoriskt som inomobligatoriskt ansvar.¹⁰

Skadeståndslagen 4:1 är inte någon ren jämningsregel så som de tidigare bestämmelserna var. I stället är det en självständig ansvarsregel som dock även kan leda till jämkning av skadeståndet.¹¹ I förarbetena till SkL framhålls att arbetstagares behov av en skyddsregel inte kunde tillgodoses inom ramen för en allmän jämningsregel, eftersom en sådan regel har som utgångspunkt att fullt skadestånd ska utgå och kan enbart ge möjlighet till nedsättning av ett sådant skadestånd. Man ansåg att sociala skäl talade för att man skulle gå betydligt längre för att begränsa arbetstagares skadeståndsansvar.¹² Att 4:1 är en sådan självständig ansvarsregel medför att arbetstagares skydd går längre än vad skyddet för barn och psykiskt sjuka gör (SkL 2:2 och 2:3), eftersom dessa är rena jämningsregler. Det innebär också att försäkringsbolag som meddelat ansvarsförsäkring för skadevållaren kan hänvisa till SkL 4:1 och åberopa att arbetstagaren inte svarar för skadan.¹³

Skadeståndslagen 4:1 är dispositiv, vilket innebär att ansvaret kan utvidgas eller inskränkas genom kollektivavtal eller enskilda anställningsavtal.

2.3 Omständigheter som måste föreligga för att Skadeståndslagen 4:1 ska aktualiseras

Det finns ett antal rekvisit som måste vara uppfyllda för att 4:1 överhuvudtaget ska bli tillämplig.

2.3.1 Skada

För det första måste en *skada* ha uppstått. Paragrafen talar bara om skada utan att närmare definiera vilka sorters skador det kan röra sig om. Men

⁸ SOU 1964:31 s 556 och Bengtsson/Strömbäck s 121.

⁹ Bengtsson, Strömbäck s 119.

¹⁰ Hellner s 286.

¹¹ Hellner/Johansson s 277. Se även nedan NJA 1985 s 75 II. Hellner menar att den allmänna jämningsregeln i SkL 6:2 formellt är tillämplig även vid ansvaret enligt SkL 4:1, men att det i praktiken saknas utrymme för ytterligare jämkning.

¹² Prop. 1972:5 s 407.

¹³ Hellner/Johansson s 274.

avsikten är att regeln ska omfatta både personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och kränkning.¹⁴ Person- eller sakskada kan uppkomma både mot arbetsgivaren, arbetskamrat och mot utomstående tredje man. Personskador som drabbar arbetsgivaren torde vara relativt ovanliga. Men inom skogs- och jordbruk kan det dock tänkas inträffa.¹⁵ Paragrafen gäller alltså även i sådana fall då skyldighet att ersätta ren förmögenhetsskada beror på avtalsförhållande och speciallagstiftning, och detta även om den rena förmögenhetsskadan inte har vållats genom brott (jämför principalansvaret som bara täcker ren förmögenhetsskada som orsakats genom brott).¹⁶ Ren förmögenhetsskada som orsakats av en arbetstagare i tjänst skulle kunna anta formen av att arbetstagaren genom försummelse har orsakat att arbetsgivaren har brutit en kontraktsförpliktelse och på grund av detta blivit ersättningskyldig gentemot sin medkontrahent. Det skulle också kunna ha sin grund i att arbetstagaren har räknat kassan fel, eller att en arbetstagare med ställningsfullmakt beviljar en insolvent kund kredit.¹⁷

2.3.2 Arbetstagare

Skadan ska ha orsakats av en person som är att betrakta såsom *arbetstagare*. I förarbetena påpekar man att det tidigare i lagstiftningen i allmänhet aldrig definierades vilka personer som skulle vara att betrakta som arbetstagare. Detta överlämnades till domstolarna att bestämma. Arbetstagare definieras på samma sätt när det gäller SkL 4:1 som enligt principalansvarsregleringen.¹⁸ När det gäller arbetstagarbegreppet enligt principalansvarsreglerna, och således även när det gäller arbetstagares skadeståndsansvar, tillämpas ett civilrättsligt betraktelsesätt. Bestämmelsen är av generell karaktär och omfattar alla arbetstagare, oavsett hos vem eller i vad slags verksamhet han är anställd. När man införde regleringen var ett av syftena att åstadkomma en likställighet mellan arbetstagare i allmän och i enskild tjänst.¹⁹ När det gäller arbetstagarbegreppet finns det även en likställighet mellan högre och lägre befattningshavare. Exempelvis gäller att den som är anställd som sjukhusläkare eller forskningschef vid en vetenskaplig institution är att betrakta som arbetstagare hur självständig han än är i sitt arbete. Sådana uppdragstagare som driver en självständig rörelse och därför i andra hänseende betraktas som självständiga företagare, räknas däremot inte som arbetstagare enligt SkL 4:1. Det avgörande verkar vara i vilken mån uppdragstagaren verkligen är att betrakta som självständig eller om han i själva verket är beroende och osjälvständig i förhållande till uppdragsgivaren.²⁰

¹⁴ Prop. 1972:5 s 404.

¹⁵ SOU 1964:31 s 93.

¹⁶ Nordensson, Bengtsson, Strömbäck s 158.

¹⁷ Prop. 1972:5 s 412.

¹⁸ Prop. 1972:5 s 555.

¹⁹ Prop. 1972:5 s 408.

²⁰ Prop. 1972:5 s 473.

För att bestämma vem som är att betrakta som arbetstagare kan man inte enbart se till det faktum att lön utgår för arbetet. Även till exempel medlemmar i en idrottsförening som gratis ställer upp som funktionärer vid tävlingar eller andra arrangemang, är omfattade av principalansvaret, vilket i förlängningen innebär att de även räknas som arbetstagare enligt SkL 4:1.²¹ Ett speciellt undantag utgör förmyndare, gode män, boutredningsmän, konkursförvaltare med flera som utför arbete för annans räkning men som inte är att anse som arbetstagare enligt 4:1.²² Som huvudregel kan sägas att för det fall kontraktsförhållande föreligger, så ansvarar arbetsgivaren för självständiga uppdragstagare. Samma sak gäller vid så kallade "non-delegable duties". Eventuellt har arbetsgivaren också sådant ansvar i de fall aktsamhet hos medhjälparen är särskilt viktig från risksynpunkt.²³ Verkställande direktören i ett företag torde oftast ha ställningen som arbetstagare, vilket gör att han vid en skadeståndstalan riktad från bolaget mot honom, kan åberopa SkL 4:1. Styrelseledamöter anses däremot inte vara arbetstagare enligt SkL 4:1. Det finns istället särskilda jämningsregler för styrelseledamöter i den associationsrättsliga lagstiftningen.²⁴

SkL 4:1 ska tillämpas även när det handlar om arbetstagare som arbetar inom polisiär verksamhet eller annan verksamhet där också handgripliga åtgärder tillämpas.²⁵

I SkL 6:5 finns en uppräkningslista av personer som vid tillämpningen av SkL 4:1 och 3:1 likställs med arbetstagare. Enligt första punkten gäller detta den som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt och annan som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring. Enligt andra punkten gäller samma sak för den som under utbildning vid skola eller vård i anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare. Detta gäller till exempel vid kemilaborationer och liknade, men däremot inte vid gymnastiklektioner eller raster.²⁶ Om en person skadat annans egendom när han utför arbete åt denne, får SkL 6:5 tredje punkten särskild betydelse. Om arbetet utföres under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande kan han åberopa SkL 4:1 för att frita sig från ansvar.²⁷ Detta gäller när regelbundet anlitate uppdragstagare intar en beroende och relativt osjälvständig ställning i förhållande till uppdragsgivaren. Detta gäller också vid arbetsutbyte mellan exempelvis lantbrukare och vid andra väntjänster där lika gärna yrkesmän kunnat anlitas, förutsatt att uppdragsgivaren bestämmer hur arbetet ska utföras. Det gäller däremot inte vid helt okomplicerade och vardagliga göromål, till exempel hjälp med gräsklippning eller disk.²⁸ Huruvida arbetet utföres under omständigheter som liknar dem som vanligen föreligger i anställningsförhållande får antas växla med tider och vanor. Vad som ansågs

²¹ Prop. 1972:5 s 474 och SOU 1964:31 s 69-71.

²² SOU 1964:31 s 74.

²³ Karnov 2003/04 Band 1, Skadeståndslag (1972:207) p 34

²⁴ Hellner/Johansson s 275.

²⁵ SOU 1964:31 s 67.

²⁶ Karnov 2003/04 Band 1, Skadeståndslag (1972:207) p 149.

²⁷ Hellner/Johansson s 275.

²⁸ Karnov 2003/04 Band 1, Skadeståndslag (1972:207) p 150.

vara sådana omständigheter för några decennier sedan kanske inte skulle anses vara det idag.²⁹

2.3.3 Fel eller försummelse

För att en arbetstagare ska kunna göras skadeståndsskyldig krävs att skadan har vållats genom *fel eller försummelse* från arbetstagarens sida. ”Fel” tar närmast sikte på oaktsamma handlingar, ”försummelse” på oaktsam underlåtenhet att handla.³⁰ Det krävs ansvarighet i form av uppsåt eller vårdslöshet enligt den allmänna culparegeln (SkL 2:1).³¹ Arbetstagaren måste kunna tillräknas vållandet också i subjektivt hänseende. När det exempelvis gäller en mycket ung och oerfaren arbetstagare som ställs inför en övermäktig uppgift, kan det subjektiva rekvisitetet brista och arbetstagaren kan inte tillräknas något vållande överhuvudtaget.³²

Nedan följer ett rättsfallsreferat där HD diskuterade tolkningen av rekvisitetet ”fel eller försummelse” för en viss situation.

NJA 2003 s 527

En person ansökte om stämning mot de domare som deltagit i ett avgörande i HovR:n. Han yrkade skadestånd för skada vållad genom fel och försummelse i tjänsten. Bakgrunden är som följer. A.O. dömdes i TR för misshandel till en månads fängelse. Målet överklagades till HovR:n. Under målets handläggning i HovR:n åberopade A.O. ny skriftlig och muntlig bevisning. HovR:n avvisade emellertid viss sådan bevisning med stöd av RB 35:7. Vidare förelade HovR:n A.O. att avseende annan åberopad bevisning inkomma med precisering av bevismat samt avslog en begäran om komplettering av förundersökningen. HovR:n ändrade i sin dom sedermera TR:ns dom och dömde A.O. för misshandel till fängelse i sex månader. A.O. gjorde gällande personligt skadeståndsansvar för de domare som deltagit i HovR:ns avgörande. Han åberopade som stöd härför bland annat Europakonventionens artikel 6.1 om de mänskliga rättigheterna och rätten till en rättvis rättegång. HD konstaterade att när det gäller rätts- och bevisfrågor räcker det inte för skadestånd att en domstol gjort en bedömning som kan ifrågasättas. Endast uppenbart oriktiga bedömningar kan betraktas som skadeståndsgrundande fel eller försummelse. HD ansåg A.O.s talan vara uppenbart ogrundad och skadestånd blev därför inte aktuellt i fallet.

²⁹ Hellner/Johansson s 275.

³⁰ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 108.

³¹ Prop. 1972:5 s 406.

³² Karnov 2003/04 Band 1, Skadeståndslag (1972:207) p 74

2.3.4 I tjänsten

För att skadestånd enligt SKL 4:1 ska kunna utgå krävs att arbetstagaren har vållat skadan i tjänsten. Rekviritet *i tjänsten* ska förstås på så sätt att det krävs ett visst samband mellan den skadegörande handlingen och de arbetsuppgifter som arbetstagaren har anlitats för att göra. I förarbetena nämns att misshandel som en överordnad förövar mot någon i underordnads ställning kan ha sådant samband med tjänsten att arbetsgivaren ska svara för det. Under vissa omständigheter kan arbetsgivarens ansvar stäcka sig så långt att det omfattar även stöld eller annan brottslig gärning som arbetstagaren begår under eller i anslutning till arbetet. Detta sker exempelvis när arbetstagaren direkt, på grund av tjänsten fått särskilda möjligheter att exempelvis föröva ett tillgreppsbrott. Som exempel nämns att arbetstagaren ska utföra reparationsarbeten i en villa. Direkta inbrott i låsta skåp torde, frånsett då vaktpersonal begår inbrottet, mera sällan kunna anses förövade i tjänsten. Tillgrepp av arbetskamraters fordon på arbetsplatsen torde inte heller, annat än i undantagsfall, kunna anses vara utövade i tjänsten.³³ Arbetsgivaren svarar inte heller för sådan skada som arbetstagaren vållar under sin fritid.³⁴ Inte heller svarar han för sådan skada som visserligen har vållats på arbetsplatsen och under arbetstid, men som helt saknar samband med arbetsgivarens verksamhet.³⁵ Dock har arbetsgivaren ett ansvar för handlingar som inte alltför markant skiljer sig från vad som normalt förekommer inom verksamheten. Förarbetena nämner som exempel att arbetsgivaren har ansvar för brandskada som vållas när arbetstagaren röker en cigarett i samband med arbetet.³⁶ Arbetsgivaren anses också vara ansvarig för skada som inträffar när arbetstagaren är på väg till eller från arbetet om han därvid transporterar redskap och skadan har samband med transporten.³⁷ På samma sätt är arbetsgivaren ansvarig för skada som inträffar när arbetstagaren förflyttar sig medan han är i tjänst eller har fått i uppdrag att uträtta ett ärende åt arbetsgivaren på väg hem från arbetet, under förutsättning att skadan vållas när ärendet uträttas.³⁸ Om arbetstagaren utom arbetstid besöker arbetsplatsen, fordras det antagligen för principalansvar att besöket föranletts just av hans arbete i företaget.³⁹ Arbetsgivarens ansvar försvinner inte på grund av att han direkt förbjudit arbetstagaren att handla på ett visst sätt och arbetstagaren ändå gjort det, med följderna att en skada orsakats. Arbetsgivaren svarar dock inte för skada som orsakats av en handling som arbetsgivaren, med hänsyn till arbetsuppgiftens art, saknar skälig anledning att ta i beaktande. Det

³³ SOU 1964:31 s 76 ff.

³⁴ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 111.

³⁵ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 111.

³⁶ SOU 1964:31 s 76 ff.

³⁷ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 111.

³⁸ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 111.

³⁹ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 110.

förutsätts inte att handlingen ska vara vållad under arbetstiden för att den ska anses vara vållad i tjänsten.⁴⁰

Nedan följer några rättsfallsreferat som tydligt belyser hur domstolarna kan resonera kring rekvisitet ”i tjänsten”.

AD 2003 nr 84

En arbetstagare förvärvade aktiemajoriteten i ett bolag som var konkurrent till det bolag arbetstagaren var anställd i. Det konstaterades att han hade brutit mot lojalitetsplikten genom att genomföra detta köp. Fråga uppkom om SkL 4:1 var tillämplig. AD menade att det i fallet inte fanns utrymme för att tillämpa bestämmelsen, eftersom det enligt Arbetsdomstolens mening var tydligt att arbetstagaren genom sitt handlande hade handlat som privatperson. Handlingen kunde därför inte anses ha utförts i tjänsten. Arbetstagaren blev således skyldig att ersätta bolaget för den skada som uppstått.

AD 2002 nr 38

En försäljare hade sagt upp sig från sin tjänst och raderade då flera datafiler med kundunderlag, vilket kom att innebära skada för arbetsgivaren. Fråga uppkom om SkL 4:1 var tillämplig. Arbetsdomstolen menade att det var fråga om en skada som arbetstagaren uppsåtligen hade vållat sin arbetsgivare. Det var också tydligt, konstaterade AD, att arbetstagaren hade handlat som privatperson, vilket medförde att han personligen blev ersättningsskyldig för de skador han hade vållat arbetsgivaren.

NJA 2000 s 639

En amerikansk medborgare hade avlidit. Enligt testamentet skulle en viss fastighet tillfalla den avlidnes syskonbarn. Stockholms TR förordnade T till boutredningsman för dödsboet. Enligt då gällande ÄB gällde att testamente skulle bevakas vid domstol på visst sätt och inom viss tid. Nämnade testamente kom inte att bevakas i rätt tid, vilket gjorde att det inte heller kunde göras gällande. T var anställd hos advokatfirman Kurt L KB under den tid testamentet skulle ha bevakats. Fråga uppkom huruvida kommanditbolaget hade principalansvar för T:s handlande när han utförde sitt uppdrag som boutredningsman. HD förde ett resonemang kring huruvida T hade handlat i tjänsten under utförandet av uppdraget, och i vilken utsträckning arbetsgivaren hade möjlighet att kontrollera arbetet. Man konstaterade att ett uppdrag som boutredningsman är personligt i den bemärkelsen att arbetsgivaren inte har rätt att ingripa i själva boutredningen. Men man konstaterade vidare att detta förhållande gäller

⁴⁰ SOU 1964:31 s 76-78.

för ett stort antal av de uppdrag som hanteras inom normal advokatverksamhet. HD menade att det som beskrivs i förarbetena om att handlingar som varken kunnat förutses eller kunnat kontrolleras i allmänhet bör falla utanför tjänsten, framför allt har relevans när det är fråga om handlingar som en arbetstagare har företagit utom arbetstid eller utanför arbetsplatsen eller som varit brottsliga. Exempelvis, menade HD, har sjukhusledningen principalansvar för en överläkare även om den inte kan ge honom instruktioner om hur han ska behandla sina patienter. HD ansåg att kommanditbolaget hade principalansvar för T:s handlande.

2.3.5 Synnerliga skäl

För att skadestånd ska kunna utgå enligt SkL 4:1 krävs att det föreligger *synnerliga skäl*. Detta rekvisit innebär att det finns presumtion för att arbetstagaren ska gå fri från skadestånd. Utgångspunkten ska vara att ersättningsskyldighet över huvud taget endast ska föreligga om det med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet föreligger mycket starka skäl att arbetstagaren helt eller delvis ska svara för skadan.⁴¹

”Synnerliga skäl” är ett rekvisit som domstolarna, av naturliga skäl, alltid för ett resonemang kring. I nedan refererade fall har AD emellertid redogjort för hur det ska förstås.

AD 2002 nr 1

Arbetstagaren hade ställning som inköpare på ett företag. Vid ett tillfälle hade han lagt en beställning på 36 000 detaljer till mikrovågshöljen. Det ansågs, i fallet, ostridigt att inköpspriset skulle bli avsevärt mycket lägre om beställningen hade lagts hos ett annat leveransföretag. Bolaget, hos vilket arbetstagaren var anställd, gjorde gällande att arbetstagaren genom att lägga beställningen hos det första företaget, avsiktligt hade vållat bolaget skada. AD konstaterade att det av en inköpsansvarig, åtminstone vid så stora beställningar som här var fråga om, borde krävas att han införskaffar ett underlag för prisjämförelser. AD menade att arbetstagaren genom att inte införskaffa ett sådant gjort sig skyldig till försumlighet. Domstolen diskuterade också huruvida arbetstagaren haft en sådan ställning som krävde ett större ansvar, men kom fram till att det var svårbedömt om han innehaft en sådan ställning. Man konstaterade att bolaget hade 70 personer anställda och hade en omsättning på cirka 73 miljoner kronor, vilket gjorde att de inte kunde sägas ha ett särskilt stort intresse av att få ersättning av en anställd för en i arbetet orsakad skada. Härefter hänvisade AD till förarbetena till SkL och framhävde att Departementschefen pekade på att synnerliga skäl ska ha den betydelsen att särskilt starka skäl ska tala för att ersättningsskyldighet ska åläggas. AD konstaterade att det i detta fallet inte förelegat sådana omständigheter som entydigt och med särskild styrka talade för att skadeståndsansvar skulle åläggas arbetstagaren.

⁴¹ Prop. 1972:5 s 407.

Man ska hålla i minnet att flera av rekvisiten har samma innebörd vid tillämpningen av SkL 4:1 och 3:1.⁴² Detta leder till att om rekvisiten för 3:1 är uppfyllda, kommer arbetsgivaren att bli ansvarig gentemot tredje man i enlighet med principalansvaret. Arbetsgivaren har i dessa fall många gånger möjlighet att rikta regressanspråk mot arbetstagaren. Det måste emellertid även vid sådant regressanspråk göras en bedömning utifrån SkL 4:1, vilket gör att synnerliga skäl måste föreligga för att ett sådant regressanspråk ska vinna framgång. Man måste emellertid hålla i minnet att SkL 4:1 är dispositiv⁴³, vilket gör att det i anställningsavtal eller kollektivavtal kan finnas förbehåll om att SkL 4:1 inte ska vara tillämplig. Vid ett sådant fall saknas det följaktligen krav på synnerliga skäl för att arbetstagaren ska bli skadeståndsskyldig vid ett regresskrav från arbetsgivaren, eller vid ett direkt skadeståndskrav från tredje man. Det faktum att arbetsgivaren har ersatt den skadelidande i enlighet med principalansvarsreglerna kan leda till att arbetstagaren hamnar i en mer fördelaktig situation vid ansvarsbedömningen enligt SkL 4:1. På sätt som beskrivs nedan kommer bedömningsgrunden ”skadelidandes intresse” exempelvis att falla bort när man utvärderar huruvida synnerliga skäl föreligger.

2.3.6 Omständigheter som påverkar bedömningen av huruvida synnerliga skäl föreligger

2.3.6.1 Arbetstagarens ställning

Vanligtvis kan man ställa större aktsamhetskrav och större krav på särskilt gott omdöme på en person som tillhör drifts- eller arbetsledningen och som har en ansvarsfull befattning med befälsrätt, än på en person som har en underlydande ställning. Andra fall där särskilda aktsamhetskrav ställs på arbetstagaren är om han har anförtratts en särskilt ansvarsfull uppgift, för vilken han har särskild utbildning. Ett särpräglat fall är om arbetstagaren är ensam om sin särskilda utbildning på arbetsplatsen. Att arbetstagaren innehar sådan ställning på arbetsplatsen bidrar till att synnerliga skäl kan anses föreligga som leder till skadeståndsskyldighet för arbetstagaren. I vissa fall kan det vara så att arbetstagaren till och med har större inflytande över arbetet. Han kan vara specialist på ett visst område och är högt avlönad för sin sakkunskap. Om arbetsgivaren rättar sig efter arbetstagarens anvisningar och en skada då uppkommer kan det bedömas så att arbetstagaren får bära ett större ansvar än som följer av huvudprinciperna för tillämpningen av SkL 4:1.⁴⁴

⁴² Se nedan under kapitel 5 om principalansvaret.

⁴³ Se nedan s 23.

⁴⁴ Bengtsson/Strömbäck s 123.

I nedan refererade fall uteslöts skadeståndsansvar bland annat på den grunden att arbetstagaren hade en underordnad ställning.

RH 1990:51

En person hade tappat sin plånbok som innehöll 11800 kr på en bensinstation. E hittade plånboken och försökte lämna in den på bensinstationen. Man ville emellertid inte ta emot den där, eftersom den innehöll så mycket pengar. Istället åkte hon till polisstationen för att lämna in den. När E kom fram till polisstationen såg hon en polisbuss parkera vid ingången. Hon lämnade plånboken till den polis som körde bussen. När den rättmätiga ägaren kom till polisstationen för att hämta sin plånbok, kunde man varken hitta plånboken eller något utfärdat hittegodskvitto. Åklagaren åtalade den polisman M som tagit emot plånboken, för förskingring. Rikspolisstyrelsen betalade ut ersättning till den person som ägde plånboken och riktade sedan regresskrav mot M. Hovrätten fann att M hade förfarit grovt oaktsamt i sitt handhavande med plånboken. Detta handhavande, menade HovR:n, fick dock närmast anses ha berott på obetänksamhet och okunnighet om gällande regler. Vidare hade M en underordnad tjänsteställning som polis. Hovrätten menade att dessa omständigheter sammantagna jämte att den skadelidande redan fått full ersättning för sin skada av Rikspolisstyrelsen, inte medförde att sådana synnerliga skäl förelåg som utgjorde skadeståndsansvar för en arbetstagarare.

Se även nedan refererade fall NJA 1990 s 231.⁴⁵

2.3.6.2 Handlingens beskaffenhet

2.3.6.2.1 Uppsåt eller grov vårdslöshet

Uppsåtligt handlande är i allmänhet en sådan omständighet som medför skadeståndsansvar för arbetstagarare. Framförallt talar preventiva skäl för en sådan bedömning.⁴⁶ I vissa fall kan däremot skadeståndet sättas ned till ett rimligt belopp med beaktande av arbetstagararens förhållanden och av de omständigheter under vilka skadevållandet skett. Sådan nedsättning möjliggörs med hänvisning till att det av paragrafen framgår att arbetstagarare är ansvarig i den mån synnerliga skäl föreligger. Detta medför att skadestånd bara utgår för det handlande för vilket synnerliga skäl föreligger och en nedsättning blir på så sätt möjlig i de fall sådan bedöms vara rimlig.⁴⁷

⁴⁵ Se nedan avsnitt 2.3.6.2.2. I detta fall hänvisade HD till att arbetstagararens ställning medförde vissa plikter i arbetet, men någon strängare ansvarsbedömning på grund av en högre befattning verkade inte vara aktuellt.

⁴⁶ Bengtsson/Strömbäck s 122.

⁴⁷ Karnov 2003/04 Band 1, Skadeståndslag (1972:207) p 77.

Om arbetstagaren istället har handlat grovt vårdslöst kan även detta utgöra skäl att ålägga honom skadeståndsansvar. Det finns emellertid fall då arbetstagaren trots att han handlat grovt vårdslöst befrias från skadeståndsansvar. Detta blir fallet då andra omständigheter talar mot att skadestånd utdöms.⁴⁸ Lagstiftaren har inte satt upp några riktlinjer för när grov vårdslöshet ska anses föreligga vid bedömningen av arbetstagares skadeståndsansvar. Det får därför antas att detta ställningstagande lämnats över till domstolarna att avgöra.

Departementschefen ansåg det vara olämpligt att lagfästa en regel där arbetstagaren undantagslöst skulle bära ett skadeståndsansvar i de fall han har handlat uppsåtligen eller grovt vårdslöst. Departementschefen menade att ansvaret i vissa sådana fall skulle kunna begränsas eller helt falla bort.⁴⁹ Sådana fall kan tänkas vara när handlingen har medfört avsevärt mera omfattande skador än arbetstagaren har kunnat räkna med och fullt ansvar skulle bli oskäligt betungande.⁵⁰

I de två nedan refererade rättsfallen har HovR:n tydligt tagit ställning till huruvida grov vårdslöshet skulle anses föreligga. I det första fallet fann HovR:n att så var fallet, medan det i det andra fallet inte ansågs föreligga en så grov vårdslöshet att skadeståndsansvar skulle uppkomma.

FFR 1976 s 217

En värnpliktig A tog en handgranattändare avsedd för stridsbruk och apterade den på en övningshandgranat. I avsikt att skrämma kastade han därefter in övningshandgranaten i ett rum där tre värnpliktiga uppehöll sig. En av dem B tog upp granaten varvid den exploderade. Vid explosionen skadades B's pekfinger så illa att den yttersta leden på fingret måste amputeras. Staten betalade ersättning till B och krävde sedan regressvis ett delbelopp av A.

HovR:n konstaterade att det i förarbetena framgår att det för skadeståndsskyldighet krävs vållande och att graden av vållande ska spela en viktig roll. Man menade att preventiva skäl motiverar att den som förorsakat skadan behandlas strängare vid uppsåtligt eller i övrigt grovt skadevållande än när endast vanligt vållande föreligger. HovR:n påpekade att A hade möjlighet att tillgripa sprängpatronen emedan han tidigare haft kommendering som chef under artilleriofficeren för ammunitionsförrådet. Detta gjorde att han vid tillgreppet svek sina skyldigheter i en förtroendeställning. HovR:n menade att omständigheterna sammantagna, med särskilt tryck på allmänpreventiva skäl och att handlingen var att karaktärisera som grov vårdslöshet, gjorde att synnerliga skäl skulle anses föreligga.

RH 195:81

⁴⁸ Karnov 2003/04 Band 1, Skadeståndslag (1972:207) p 77.

⁴⁹ Prop. 1972:5 s 409.

⁵⁰ Bengtsson/Strömbäck s 122.

En värnpliktig sergeant hade i sin tjänst som kvartersmästare vid ett repetitionsförband, anförtrotts en summa pengar med redovisningsskyldighet. Han hade förvarat pengarna i ett låst kassaskrin i en olåst skrivbordslåda i ett låst befälsrum. Pengarna, drygt 5000 kr hade blivit stulna. HovR:n förde ett resonemang för att utröna graden av oaktsamhet som sergeanten gjort sig skyldig till. Man konstaterade i samband härmed att det varit fråga om pengar som i sig är stöldbegärliga och som sergeanten haft hand om med redovisningsplikt. Man fäste viss vikt vid att sergeanten hade civil utbildning som civilekonom och tog också hänsyn till att han inte fullgjort militärtjänst på de senaste tio åren, vilket gjorde att den aktuella situationen måste ha tett sig ovan för honom. Därtill, påpekade HovR:n, bottnade hans handlande inte i någon medveten nonchalans från hans sida. Vid en samlad bedömning fann HovR:n att oaktsamheten inte var att beteckna som särskilt anmärkningsvärd eller grov. På grund härav och då HovR:n inte heller i övrigt ansåg synnerliga skäl föreligga, lämnades statens ersättningsanspråk utan bifall.

Se även nedan refererade fall NJA 1985 s 75 I⁵¹, NJA 1981 s 302 II⁵² samt RH 122:82⁵³.

2.3.6.2 Brottsligt förfarande

Enligt reglerna om principalansvar i SkL 3:1 är arbetsgivaren ansvarig då arbetstagaren vållar ren förmögenhetsskada genom brott. Även om det vid brottsligt förfarande föreligger mindre anledning att lindra skadeståndet för arbetstagaren, så ska reglerna om begränsning av arbetstagens skadeståndsansvar i princip vara tillämpliga även i dessa fall, åtminstone vad gäller person- och sakskada. Vid ren förmögenhetsskada gäller däremot att sådana skador ofta omfattar så klandervärda beteenden, till exempel bedrägeri, att en nedsättning eller ansvarsfrihet från skadestånd är utesluten redan på denna grund. Om arbetstagaren begår en uppsåtlig stöld under utförande av sitt arbete under sådana omständigheter att arbetsgivaren blir skadeståndsskyldig mot den bestulne enligt reglerna om principalansvar, har arbetsgivaren regressrätt mot arbetstagaren.⁵⁴ Det finns emellertid situationer då omständigheterna är så särskilt ömmande att skadeståndsansvaret på denna grund utesluts. Exempel på en sådan situation kan vara att arbetstagaren av vårdslöshet har medverkat exempelvis till att ett bokföringsbrott har begåtts. Arbetstagaren skulle, i ett sådant fall kunna bli ansvarig för avsevärda skadeståndsbelopp, som inte står i någon som helst proportion till hans försummelse. Men skadeståndsansvaret kan även

⁵¹ Se s 20.

⁵² Se s 21.

⁵³ Se s 21.

⁵⁴ Hellner/Johansson s 276.

sättas ned när arbetstagaren har vållat omfattande egendomsskada genom straffbar oaktsamhet, till exempel allmänfarlig vårdslöshet.⁵⁵

I nedan refererade fall belyser domstolarna hur resonemanget ska föras i skadeståndsdelen om arbetstagaren gjort sig skyldig till en brottslig gärning.

NJA 1990 s 231

K hade en tjänst som rådmann vid Göteborgs TR där J var lagman. På ett sammanträde med TR:ns kollegium behandlades bland annat frågan om omplacering av K. J presenterade vid sammanträdet en redogörelse för en utredning om hur K handlade vissa mål. Till redogörelsen fanns bifogat en skrivelse som bland annat innehöll ett uttalande från en nämndeman som var av följande innehåll: "Hon hade till en början tyckt synd om K som verkat vara en olycklig, ensam människa. Nu har hon förstått att det går mot en katastrof och att något måste göras. K verkar inte psykiskt frisk och synes bli allt sämre." Protokollet från sammanträdet med bifogat uttalande från nämndemannen anslogs på i vart fall fem anslagstavlor inom TR:n som var tillgängliga för allmänheten. Handlingarna ingavs också till både justitiekanslern och arbetsgivarverket. HD menade att det ifrågavarande uttalandet innehöll uppgifter som varit ägnade att utsätta K för andras missaktning. J hölls därför straffrättsligt ansvarig för innehållet i protokollet. I skadeståndsdelen uttalade HD att J till följd av sin ställning varit tvungen att ingripa vid misstanke om att K inte skötte sin tjänsteutövning på ett tillfredsställande sätt. J hade härvid TR:ns och allmänhetens bästa för ögonen. HD ansåg inte att protokollet anslagits i syfte att få bort K från hennes tjänst. HD konstaterade, med detta som bakgrund, att det inte fanns synnerliga skäl att ålägga skadeståndsansvar för dödsboet efter J.

RH 1996:18

I den lokala ordningsstadgan för Kungälv kommun fanns en bestämmelse om att affischer, annonser eller liknande inte utan tillstånd fick sättas upp på allmän plats, husvägg, staket eller dylikt. U skötte över sommaren en skobutik ensam. Butiken var ett aktiebolag som företräddes av en annan person, L. U hade kontakt med L ett par gånger i veckan. U köpte, för bolagets räkning in två stativ för gatuskyltar och satte upp dem utanför butiken. M snavade över ett av skyltarnas stödben och ådrog sig frakturer samt förlorade en framtand i fallet. U krävdes på skadestånd av M. Hovrätten resonerade på så sätt att de ansåg U:s oaktsamhet vara så klandervärd att den borde medföra ansvar. U hade utfört handlingen i tjänsten. Hans ställning hade dock inte varit av ett sådant underordnat slag att någon ansvarsfrihetsgrund kunde finnas i straffrättsligt hänseende, vilket gjorde att han dömdes för vållande till kroppsskada. I skadeståndsdelen

⁵⁵ Prop. 1972:5 s 413 och 559.

resonerade Hovrätten dock annorlunda. Man konstaterade att han visserligen utfört handlingen i tjänsten, men ansåg inte att sådana synnerliga skäl förelåg som kunde medföra skadeståndsansvar för U i egenskap av arbetstagare.

Se även ovan refererade rättsfall RH 1990:51

RH 71:84

En bensinstationskassörska hade redovisningsplikt för kassorna och ansvar för att pengarna sattes in på bank snarast möjligt efter arbetsdagens slut. Kassörskan hanterade kassorna på ett sådant sätt att hon kom att brista i redovisning med 32 026 kr 10 öre. Hennes handlande innebar vinning för henne med samma belopp och motsvarande skada för arbetsgivaren. Kassörskan dömdes för trolöshet mot huvudman. I målet prövades frågan huruvida kassörskan även var skadeståndsskyldig för beloppet. Hovrätten hänvisade till SkL:s förarbeten där det framhåvs att jämningsregeln ska tillämpas restriktivt när det gäller skada orsakad av uppsåtliga brott. Man konstaterade också att förhållandet mellan bolagets och kassörskans ekonomi talade för att jämkning skulle ske. Hovrätten beslöt dock att inte frångå den huvudregel som säger att jämkning av skadestånd inte bör ske när det har sin grund i ett uppsåtligt brott. Man ansåg att denna huvudregel bör gälla även om brottet är begånget inom ett anställningsförhållande.

2.3.6.2.3 Särskilt förtroende

Vid prövningen av handlingens beskaffenhet ska också beaktas om arbetstagaren har anförtrots en speciell uppgift men svikit förtroendet. Så kan vara fallet till exempel om en person som getts i uppgift att bevaka ett varulager genom försummelse gör ett inbrott möjligt.⁵⁶

Se även ovan refererade fall FFR s 217.

2.3.6.3 Den skadelidandes intresse

Vid utformningen av SkL:n tog man hänsyn till att den skadelidandes intresse bättre kunde tillgodoses om man flyttade över skadeståndsansvaret på arbetsgivaren istället för, som gällde förr, att arbetstagaren bar det fulla skadeståndsansvaret. Möjligheten för den skadelidande att få ut ersättning från arbetsgivaren är generellt bättre än att försöka rikta anspråken mot arbetstagaren personligen. För de fall rätten till skadestånd av arbetsgivaren

⁵⁶ Bengtsson/Strömbäck s 123.

saknar ekonomiskt värde, till exempel på grund av att arbetsgivaren saknar medel, eller alternativt har fått sitt ansvar nedsatt enligt SkL 6:2, kan hänsyn tas till den skadelidandes intresse i bedömningen huruvida arbetstagaren personligen ska bli skadeståndsskyldig istället.⁵⁷

Den skadelidandes intresse kan bara påverka bedömningen i ett fall; om han vänder sig med sitt anspråk direkt mot den skadevällande arbetstagaren. Detta är emellertid ett ganska ovanligt förfaringssätt.⁵⁸ De andra två fallen då arbetstagaren kan bli skadeståndsskyldig kan inte aktualiseras i den här situationen, eftersom den skadelidande i dessa fall redan har fått sitt intresse tillgodosett. Tvistefrågan blir istället att utreda huruvida arbetstagaren ska anses vara regresskyldig eller inte. Om det finns risk för att den skadelidande inte kan få ut någon ersättning av arbetsgivaren till exempel på grund av att arbetsgivaren saknar försäkring eller helt enkelt är i en sämre ekonomisk situation än arbetstagaren, ska den skadelidandes intresse av ersättning vägas in som en viktig komponent vid bedömningen av huruvida det föreligger synnerliga skäl att ålägga arbetstagaren skadeståndsansvar. De båda parternas ekonomiska förhållanden kommer då att tas i beaktande. Arbetstagarens behov av skydd mot att drabbas av skadestånd ska emellertid ges företräde i bedömningen av om skadeståndsansvaret ska åläggas honom personligen eller inte. Undantag kan tänkas om förhållandena på den skadelidandes sida är särskilt ömmande, eller när arbetstagaren har det särskilt gott ställt ekonomiskt. Dessa undantag kan utgöra sådana synnerliga skäl som ger utrymme för att ålägga en arbetstagare skadeståndsansvar.⁵⁹ I den mån den skadelidande har fått utdelning ur en egen försäkring kommer skadeståndsansvar för arbetstagaren inte att komma i fråga. Samma sak gäller om den skadelidande borde ha en försäkring som täcker den aktuella skadan, men inte har det.⁶⁰

Se även ovan refererade rättsfallet RH 1990:51

2.3.6.4 Övriga omständigheter

Till de övriga omständigheter som ska beaktas vid bedömningen hör främst arbetsgivarens och arbetstagarens ekonomiska förhållanden. Om arbetstagaren i ett visst fall är att bedömas som skadeståndsskyldig, kan hans ekonomiska förhållanden, om de är begränsade, göra att skadeståndet sätts ned till ett mera rimligt belopp. På samma sätt kan man i bedömningen väga in om arbetstagaren har särskilda löneförmåner.⁶¹ Inom vissa verksamhetsgrenar, till exempel inom jord- och skogsbruk, kan förhållandet vara omvänt på så sätt att den som har den bästa ekonomin är arbetstagaren. Man tar då hänsyn till detta faktum vid skadeståndsbedömningen.⁶²

⁵⁷ Prop. 1972:5 s 407.

⁵⁸ Prop. 1972:5 s 394.

⁵⁹ Prop. 1972:5 s 411.

⁶⁰ Prop. 1972:5 s 562.

⁶¹ Prop. 1972:5 s 558.

⁶² Bengtsson/Strömbäck s 124.

Undantagsvis kan även andra omständigheter påverka bedömningen, så som till exempel arbetstagarens ålder eller om arbetstagaren anförtrotts mera kvalificerade uppgifter än vad han har utbildning och erfarenhet av.⁶³

2.3.6.5 Prevention

För de fall arbetstagaren har vållat en skada på arbetsgivarens egendom kan enligt förarbetena gälla att preventiva skäl ska föranleda en jämförelsevis sträng bedömning.⁶⁴ Detta gäller främst då arbetstagaren fått sig tilldelad materiel med redovisningsplikt gentemot arbetsgivaren.⁶⁵

Skadeståndskommittén har visserligen uttalat att prevention kan upprätthållas genom disciplinära åtgärder, minskade utsikter till befordran och i viss utsträckning genom straffansvar.⁶⁶ Departementschefen ansåg att behovet av prevention väsentligen kan och bör tillgodoses på annat sätt än genom skadestånd.⁶⁷ Han uteslöt dock inte att preventiva skäl kan motivera förhållandevis höga aktsamhetskrav på militär personal när det gäller vård och tillsyn av vapen eller annan dyrbar materiel. Sådana uttalanden anses allmänt ha en vägledande betydelse när man tillämpar SkL 4:1 där andra typer av arbetstagare har hand om medel eller egendom som har anförtrotts honom.⁶⁸

FFR 1977 s 239 I och II

Två personer som genomförde sin värnplikt hade förlorat omhändertvå egendom. I det ena fallet hade en fältmössa och en halsduk försvunnit under en fältövning och i det andra fallet hade en bajonett försvunnit på okänt sätt. HovR:n började med att konstatera att SkL 4:1 var tillämplig. Därefter resonerade man på samma sätt i båda fallen. Man började med att hänvisa till departementschefens uttalande i förarbetena: "Det synes mig mera sällan föreligga skäl att visa större stränghet mot värnpliktiga och andra krigsmän i fråga om deras ersättningskyldighet för förkommen och skadad materiel än vad som är avsedd att i motsvarande hänseende tillämpas gentemot arbetstagare i det civila arbetslivet." "Förhållandena kan vara mycket varierande och preventiva synpunkter kan motivera att man ställer förhållandevis höga krav på aktsamhet från den militära personalens sida när det gäller vård och tillsyn av vapen eller annan dyrbar materiel." Utan att kommentera det närmare uteslöt HovR:n i båda fallen att synnerliga skäl skulle föreligga.

NJA 1985 s 75 I och II

⁶³ Karnov 2003/04 Band 1, Skadeståndslag (1972:207) p 80.

⁶⁴ Prop. 1972:5 s 396.

⁶⁵ SOU 1964:31 s 65 och Bengtsson/Strömbäck s 125.

⁶⁶ Prop. 1972:5 s 392 och 405.

⁶⁷ Prop. 1972:5 s 409.

⁶⁸ Bengtsson/ Strömbäck s 126.

1. *En värnpliktig hade av oförstånd, i strid mot gällande säkerhetsföreskrifter, laddat en Ak 4 med en lös patron som han plockat bort tråkulan på. Han hällde därefter krutet från tre andra lösa patroner i vapnets pipa och avlossade sedan ett skott, varvid pipan fläcktes upp. HD började med att konstatera att eventuell skadeståndsskyldighet var att bedöma enligt SkL 4:1. Man konstaterade också att värnpliktig likställs med arbetstagare enligt SkL 6:5 p 3. HD anförde, i linje med vad som står i propositionen, att det av preventiva skäl är angeläget att man ställer förhållandevis höga krav på aktsamhet från den militära personalens sida när det gäller vård och tillsyn av vapen eller annan dyrbar materiel. HD menade att med hänsyn till att den värnpliktige i det här fallet hade genomgått i stort sett hela sin militära grundutbildning och därför måste ha känt till gällande säkerhetsföreskrifter och att vapnet hade avfyrats utan att det givits order om det och mot gällande säkerhetsföreskrifter, måste skadan anses vållad av grov oaktsamhet. Med hänsyn till detta får det, enligt HDs bedömning, anses föreligga synnerliga skäl att ålägga skadestånd.*
2. *I det här fallet var det frågan om att en värnpliktig olovligen brukade en av Kronans bilar och körde den trots att han saknade körkort. När han vid ett tillfälle väjde för hjortar som sprang över vägen, miste han kontrollen över fordonet och körde av vägen varvid bilen skadades. HD tog i sin bedömning hänsyn till handlingens beskaffenhet på så sätt att man såg till att fordonet hade tillgripits olovligen och sedan framförts av en person som saknade körkort. Det var visserligen ostridigt mellan parterna att själva dikeskörningen inte berodde på någon oaktsamhet från den värnpliktiges sida, men HD ansåg att preventionshänsyn påkallade att skadestånd ändå skulle dömas ut.*

NJA 1981 s 302 I och II

1. *En fanjunkare hade hängt upp sin vindrock på sitt tjänsterum som han delade med två kollegor, under sin semester. Detta förvaringssätt stämde inte med givna föreskrifter och under semestern hade vindrocken förkommit. HD påpekade att det är av vikt att inskräpa omsorg i tillsynen av stöldbegärlig militär egendom. I detta fallet ansåg emellertid inte HD att omständigheterna sammantagna kunde anses utgöra synnerliga skäl att ålägga fanjunkaren skadestånd för den försvunna vindrocken.*
2. *En fanjunkare tjänstgjorde som vaktchef och brukade i tjänsten en bil och en bärbar radiostation. Vid ett tillfälle hade han glömt att låsa bilen, varvid någon under hans frånvaro stal radiostationen vilken förvarades i bilen. HD hänvisade i sin motivering, till att radiostationen var dyrbar och stöldbegärlig och att fanjunkarens underlåtenhet att ta bättre vård om den skulle anses vara en anmärkningsvärd oaktsamhet. Då fanjunkaren dessutom tjänstgjorde som vaktchef med uppgift att bland annat förhindra just sådana händelser som den inträffade, menade HD att synnerliga*

skäl fick anses föreligga. Fanjunkaren ålades därför att betala skadestånd.

RH 122:82

En kapten kunde vid sin pensionsavgång inte redovisa för en kikare som förkommit. Hovrätten konstaterade att man inte med säkerhet kunnat utreda under vilka omständigheter kikaren förkommit. Man nöjde sig med att konstatera att det enda som kunde läggas kaptenen till last var att han brustit i sin allmänna skyldighet att ha uppsikt över anförtrodd egendom. Man menade att den försummelse som i betraktande av egendomens beskaffenhet och kaptenens ställning kunde sägas ligga honom till last, kunde inte anses innebära sådana synnerliga skäl som krävs för att ålägga honom skadeståndsskyldighet.

2.3.6.6 Förekomsten av försäkring

Arbetstagare är, utom i vissa undantagsfall, skyddade mot regressanspråk från försäkringsbolaget om ersättning har utgått ur en arbetsgivaren tillhörig ansvarsförsäkring.⁶⁹ Så förhöll det sig redan före Skadeståndslagens tillkomst.⁷⁰

Arbetsgivaren har i stor utsträckning möjlighet att skydda sig och sin egendom genom försäkring. Om det är sedvanligt att försäkring tecknas i visst fall, men arbetsgivaren har försummat detta, bör situationen bedömas på samma sätt som om försäkring hade funnits. Även i de fall då försäkringsmöjlighet inte finns är det ofta rimligt att arbetstagarens skadeståndsansvar sätts ned och att förlusten även i dessa fall bärs av arbetsgivaren. Motsvarande gäller, så som ovan nämnts, att om skadelidande tredje man inte har tecknat en sedvanlig egendomsförsäkring, bör skadestånd regelmässigt inte utgå.⁷¹

Av förarbetena framgår att man eftersträvar att risker av de slag som nämnts ovan, så långt som möjligt ska bäras av arbetsgivaren eller dennes försäkringsgivare. Kostnaderna kommer på så sätt att integreras och bli en kostnad i arbetsgivarens rörelse.⁷²

Ett försäkringsbolag som tecknat skadevållande arbetstagares försäkring, kan såsom ovan nämnts åberopa SkL 4:1 för att vägra ersättning.⁷³

⁶⁹ Bengtsson/Strömbäck s 120.

⁷⁰ Prop. 1972:5 s 395.

⁷¹ Bengtsson/Strömbäck s 128.

⁷² Prop. 1972:5 s 394 och 396.

⁷³ Hellner/Johansson s 275.

2.3.6.7 Arbetsgivarens regressansvar

En arbetstagare kan inte bara åberopa 4:1 när han själv krävs på skadestånd. Samma sak gäller om han själv har fått betala skadeståndet till tredje man men kan kräva tillbaka så stor del av skadeståndet av arbetsgivaren som arbetsgivaren enligt principalansvaret egentligen är skyldig att utge. Arbetstagaren kan dock aldrig få tillbaka mer av arbetsgivaren än vad arbetsgivaren skulle ha varit skyldig att direkt utge till den skadelidande. Därför gäller att om arbetsgivaren med hjälp av någon jämningsregel hade kunnat få jämkning i skadeståndet, kan arbetstagaren inte få tillbaka mer än det jämkade beloppet. När arbetsgivaren blir krävd av arbetstagaren kan han alltså göra alla de invändningar som han hade kunnat göra direkt mot den skadelidande om det hade varit denne som hade krävt honom med hänvisning till principalansvaret. Arbetsgivaren har möjlighet att göra dessa invändningar oavsett vilka medgivanden arbetstagaren har gjort gentemot den skadelidande. Sådana medgivanden som överstiger det belopp arbetsgivaren är skyldig att utge får därför stanna på arbetstagaren som således får stå dessa kostnader själv utan ytterligare regressrätt gentemot arbetsgivaren.⁷⁴

2.4 Tillämpningen av 4:1 enligt vissa speciallagar

SkL 4:1 kan tillämpas för att sätta ned skadeståndsansvaret för arbetstagare även när arbetsgivarens principalansvar har sin grund i annan lag än SkL.

Enligt SjöL 6:11 st 1 ska befälhavaren för ett fartyg ersätta den skada som han genom fel eller försummelse i tjänsten orsakar redaren eller någon annan vars intressen han ska bevaka. I andra stycket nämns vissa omständigheter som kan innebära nedsättning av ansvaret, och i andra meningen görs istället en hänvisning till SkL 4:1 för det fall befälhavaren är att betrakta som arbetstagare. I praktiken brukar personligt ansvar sällan utkrävas, eftersom befälhavare oftast är anställda.⁷⁵ En prövning ska dock göras i enlighet med SkL 4:1.

Av SjöL 7:1 framgår att en redare är ansvarig för skada som befälhavaren, en medlem av besättningen eller en lots orsakar genom fel eller försummelse i tjänsten. Av andra meningen framgår att redaren också är ansvarig, om skada vållas av någon annan när denne på redarens eller befälhavarens uppdrag utför arbete i fartygets tjänst. Detta kan beskrivas som principalansvaret på det sjörättsliga området, men fungerar något annorlunda från motsvarigheten i SkL. Redarens ansvar är nämligen inte knutet hans egenskap av arbetsgivare, utan är istället knutet till ett bestämt

⁷⁴ Bengtsson/Strömbäck s 129 och SOU 1964:31 s 92.

⁷⁵ Karnov 2003/04 Band 2, Sjölag (1994:1009) p 160.

fartyg. Med redare avses normalt den som utrustar och håller ett fartyg i drift. Avgörande för definitionen brukar därför i de flesta fall bli vem som är arbetsgivare i förhållande till befälhavare och besättning och som därvid har det nautiska ansvaret. Som huvudregel är fartygets ägare också redare.⁷⁶ Uttrycket ”i tjänsten” tolkas på samma sätt som i SkL. Med uttrycket ”någon annan” menas självständiga uppdragstagare. Hur långt redarens ansvar ska sträcka sig för självständiga uppdragstagare får avgöras från fall till fall.⁷⁷ Detta att jämföra med SkL enligt vilket ansvar för självständiga uppdragstagare är obefintligt under förutsättning att uppdragstagaren är att beteckna som självständig.

Enligt tredje stycket samma lagrum kan redaren kräva tillbaka sådan ersättning som han utgivit, av den som vållat skadan. Om den som vållat skadan är en arbetstagare är emellertid denna regressrätt starkt begränsad, eftersom arbetstagaren kan åberopa SkL 4:1.⁷⁸

Arbetstagare kan åberopa SkL 4:1 även när arbetsgivaren har strikt ansvar för sin verksamhet. Regeln gäller även om arbetsgivaren inte svarar alls, något som dock är ovanligt.⁷⁹

I många fall finns det i speciallagarnas ansvarsbestämmelser, en uttrycklig hänvisning till att arbetstagaren kan åberopa SkL 4:1 om han krävs på ersättning, men för andra fall stadgas det inte men anses likväl gälla. Så är fallet till exempel enligt järnvägstrafiklagen.⁸⁰

2.5 Under vilka omständigheter är SkL 4:1 inte tillämplig?

SkL 4:1 gäller inte vid strikt ansvar på arbetstagarens sida. För det fall arbetsgivaren har strikt ansvar för viss verksamhet berörs inte arbetstagaren som, för egen del, kan åberopa SkL 4:1 vid ett ersättningsanspråk riktat mot honom. Men om exempelvis arbetstagaren äger en hund som han använder i tjänsten, kan han inte åberopa SkL 4:1 för att jämka eller utesluta skadeståndsskyldighet för skada som hunden har orsakat. Samma sak gäller om han betraktas som redare för en båt som han begagnar i sitt arbete.⁸¹ I dessa fall är arbetstagaren hänvisad till andra ansvarsbegränsningsregler, så som exempelvis den allmänna jämkningsregeln i SkL 6:2 eller 6:1 för att få till stånd en nedsättning av skadeståndet. SkL 6:2 är egentligen formellt tillämplig även vid ansvaret enligt SkL 4:1. I praktiken saknas det dock antagligen utrymme för ytterligare jämkning.⁸²

⁷⁶ Karnov 2003/04 Band 2, Sjölag (1994:1009) p 165-166.

⁷⁷ Karnov 2003/04 Band 2, Sjölag (1994:1009) p 169-170.

⁷⁸ Karnov 2003/04 Band 2, Sjölag (1994:1009) p 171.

⁷⁹ Hellner, Johansson s 274.

⁸⁰ Hellner, Johansson s 274.

⁸¹ Hellner, Johansson s 274.

⁸² Hellner, Johansson s 274.

SkL är dispositiv (SkL 1:1) och kan avtalas bort. Detta gör att lagrummet 4:1 följaktligen inte är tillämpligt i de fall den har avtalats bort till exempel i anställningsavtalet.

I MBL 59§ stadgas att för det fall organisation som är bunden av kollektivavtal har anordnat eller föranlett olovlig stridsåtgärd, kan skadestånd inte åläggas enskild arbetsgivare eller arbetstagare för att han deltagit i åtgärden. Skadestånd kan inte heller åläggas arbetstagare, om han med sin organisations godkännande har vägrat utföra arbete som arbetsgivaren har krävt enligt 34§ andra stycket. Sådant arbete är om arbetsgivaren anser att synnerliga skäl föreligger för att arbetstagaren ska utföra visst arbete trots att det föreligger tvist om huruvida arbetstagaren har sådan arbetskyldighet. Enligt MBL 60§ kan, om det är skäligt, skadestånd sättas ned eller helt falla bort. Jämkning kommer dock inte i fråga när den skadeståndsskyldiga parten uppsåtligen åsidosätter sina förpliktelser eller om åsidosättandet annars är av grov natur. Om det däremot funnits anledning att känna tvekan om skyldighetens innebörd eller omfattning, finns det utrymme för jämkning.⁸³

⁸³ Karnov 2003/04 Band 2, Lag (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet p 138.

3. Principalansvaret

De regler som styr arbetstagares skadeståndsansvar hänger väldigt nära ihop med reglerna om arbetsgivarens principalansvar. Det är därför av stor vikt att även belysa dessa regler.

3.1 Bakgrund

Både reglerna om principalansvar och dem om arbetstagarens skadeståndsansvar infördes samtidigt. Detta skedde i samband med Skadeståndslagens (1972:207) införande. Innan dess fanns inga allmänna regler som reglerade denna typ av ansvar. Däremot förekom en del specialregler som stadgade skadeståndsansvar för arbetsgivare i vissa fall (exempelvis 8§ Sjölagen, 2 och 6§§ Järnvägsansvarighetslagen). I övrigt hade arbetsgivaren bara lagstadgat ansvar när arbetstagaren tillhörde drifts- eller arbetsledningen. I vissa situationer ansågs emellertid arbetsgivaren svara också för underordnad arbetstagares fel och försummelse. Detta var fallet när den anställde som vållat skada hade en ansvarsfull ställning, som medförde att han lätt kunde orsaka omgivningen skador. Ett exempel var en arbetare som skötte en hamn- eller byggnadskran. En annan situation när arbetsgivaren också ansågs ansvarig för alla arbetstagares vållande, var när arbetsgivaren åtagit sig att förvara eller reparera en sak åt någon.⁸⁴

3.2 SkL 3:1

3.2.1 Principalen

Paragrafen bygger på ett civilrättsligt arbetstagarbegrepp. Detta betyder att det måste finnas någon form anställningsförhållande mellan arbetsgivaren och arbetstagaren för att ett principalansvar ska uppstå. En uppdragsgivare som exempelvis anlitar en entreprenör eller självständig företagare att utföra visst arbete blir inte ansvarig enligt SkL 3:1.⁸⁵

I majoriteten av fall är det arbetsgivaren som är principalen. Problem att avgöra vem som ska anses vara principalansvarig för en viss arbetstagare kan uppstå främst när arbetstagare exempelvis hyrs ut för att arbeta för ett annat företag, varvid två principaler är tänkbara.

NJA 1979 s 773

⁸⁴ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 105.

⁸⁵ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 107.

En villaägare anlätade en rörledningsinstallatör för att utföra rörledningsarbete. Installatören i sin tur hyrde av ett bolag, in en grävmaskin med förare för att kunna utföra uppdraget. Grävningsarbetet utfördes på ett sådant sätt att betydande skador på villan uppkom. Fråga uppkom huruvida principalansvaret skulle bäras av installatören eller av bolaget. HD hänvisade till vad som står i propositionen till SkL: "Frågan om arbetsgivaransvaret i vissa fall av utlåning av arbetstagare från ett företag till ett annat, får i första hand avgöras med utgångspunkt i en bedömning av vilket av de båda företagen som närmast utövar kontroll över arbetstagaren och svarar för arbetsledningen i fråga om de aktuella arbetsuppgifterna.⁸⁶ HD menade att uttalandena emellertid inte hänför sig till samtliga fall av utlåning av arbetstagare, utan endast till fall där arbetstagaren rent faktiskt inlemmas i det andra företags verksamhet på ett sätt som gör att han utåt framstår som helt jämställd med detta företags egna arbetstagare. HD menade att detta låter förmoda att arbetsgivaransvaret vid utlåning eller uthyrning av arbetskraft inte är avsett att övergå i fall där utlåningen eller uthyrningen är av tämligen obetydlig varaktighet och sker till en företagare som i sin verksamhet inte sysselsätter några egna arbetstagare.

I förevarande fall, menade HD, måste avtalet mellan bolaget och installatören visserligen anses ha inneburit att ledningen för grävningsarbetet ankom på installatören. Dock ansåg HD att principalansvaret måste anses ha stannat på bolaget, med hänsyn till att bolagets verksamhet består i yrkesmässig uthyrning av maskiner med förare och att installatören inte hade någon anställd samt att hyresförhållandet var kortvarigt.

NJA 1992 s 21

Ett företag, Dalbo, som drev en stenkrossanläggning hyrde in en svetsare från ett annat företag, Svetsmekano, för att utföra svetsningsarbeten bland annat på grävmaskinständer. Under arbetets gång uppstod en explosionsartad brand som orsakade omfattande skador. Fråga uppstod om Svetsmekano i förhållande till Dalbo skulle bära det skadeståndsrättsliga arbetsgivaransvaret för den svetsare, som Dalbo hyrt in från Svetsmekano. HD fäste uppmärksamhet vid att någon närmare precisering av arbetsuppgifterna inte hade gjorts. I avtalet fanns heller ingen reglering av ansvarsfrågor eller frågor om arbetsledning. Mellan parterna syntes det dock vara underförstått att Dalbo skulle tillhandahålla viss utrustning och löpande anvisa de olika arbetsuppgifterna. TR:n och HovR:n hade tagit sikte på de uttalande i förarbetena som reglerar arbetsgivaransvaret och som främst tar sikte på huruvida arbetstagaren utåt framstod som jämställd med företagets egna anställda. Men HD menade emellertid att dessa uttalanden främst tar sikte på situationer där inhyrda arbetare vållar tredje man skada. Detta gör att de inte kan anses omedelbart tillämpliga i ett fall

⁸⁶ Prop. 1972:5 s 479.

då skada vållas den ena parten i ett kontraktsförhållande. Utgångspunkten skulle, enligt HD, istället vara att Svetsmekano hade en kontraktsrättslig förpliktelse att ställa en kvalificerad yrkesman till Dalbos förfogande som under en begränsad tid skulle utföra avsedda uppgifter på ett kvalificerat sätt. Av utredningen hade framgått att de anvisade uppgifterna hade legat inom ramen för avtalet med Svetsmekano och omfattats av svetsarens kompetens. På grund av detta ansåg HD det arbetsrättsliga ansvaret för skadan ligga hos det uthyrande företaget, Svetsmekano.

3.2.2 Tillämpningen

Den som har en arbetstagare i sin tjänst ska ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten.

Motsvarande gäller i fall då arbetstagare i tjänsten vållar ren förmögenhetsskada genom brott. Flera av rekvisiten har samma innebörd som i SkL 4:1 och har följaktligen redan analyserats.⁸⁷ Jag kommer därför enbart att peka på sådana omständigheter som är speciella just för tillämpningen av principalansvarsregleringen.

En förutsättning för principalansvar är att skadan vållats i tjänsten. Hur detta uttryck ska tolkas har i stort redovisats ovan.⁸⁸ För principalansvarets del är det två frågor som har betydelse: dels hur pass svårt det var att förutse att arbetstagaren skulle företa den handling som vållade skadan, dels vilka möjligheter arbetsgivaren haft att kontrollera vad den anställde företog sig vid tillfället. Handlingar som varken gått att förutse eller kunnat kontrolleras faller i allmänhet utanför tjänsten. I stort gäller alltså följande. Vad som händer i samband med att arbetstagaren utför själva arbetet får arbetsgivaren så gott som alltid stå för. Oaktsamma handlingar som arbetstagaren annars begår, medan han uppehåller sig i arbetsgivarens lokaler under arbetstid, kan också normalt anses falla inom tjänsten, om de inte är av mycket speciell art.⁸⁹

Arbetsgivaren har enbart principalansvar för rena förmögenhetsskador om de vållats genom brott. Mot sina medkontrahenter brukar arbetsgivare dock vara ansvariga redan för oaktsamhet hos sina arbetstagare. Eftersom de flesta rena förmögenhetsskador vållas just i kontraktsförhållanden, blir den praktiska betydelsen av bestämmelsen på den här punkten relativt begränsad.⁹⁰

Det är den skadelidandes sak att bevisa att fel eller försummelse förekommit från någon arbetstagares sida. Men han behöver inte kunna visa att arbetsgivaren på något sätt har brustit i tillsyn eller instruktion till sina arbetstagare och han behöver inte heller kunna peka ut någon bestämd person som varit vårdslös. Är det klart att någon inom ett företag varit vårdslös räcker detta för att principalansvar ska uppstå för arbetsgivaren.⁹¹

⁸⁷ Se avsnitt 3.3.

⁸⁸ Se avsnitt 3.3.4.

⁸⁹ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 110-111.

⁹⁰ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 115.

⁹¹ Bengtsson s 520 och Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 109.

3.3 SkL 3:2 och 3:3

3.3.1 Tillämpningen

Staten eller kommun är också ansvariga för sina arbetstagare. Detta regleras i SkL 3:2 och 3:3.⁹² Staten eller kommun ska alltså ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Staten eller kommun är också ersättningsskyldiga för ren förmögenhetsskada som vållats av att en myndighet genom fel eller försummelse lämnar felaktiga upplysningar eller råd. När det gäller SkL 3:3 finns emellertid den begränsningen att paragrafen endast är tillämplig om det med hänsyn till omständigheterna finns särskilda skäl. Vid denna bedömning ska särskilt beaktas upplysningarnas eller rådets art, deras samband med myndighetens verksamhetsområde och omständigheterna när de lämnades.

På samma sätt som när det gäller tillämpningen av SkL 3:1 så behöver den skadelidande inte kunna peka ut någon speciell person som varit vårdslös, det räcker för ansvar att fel eller försummelse begåtts av någon inom myndigheten.

3.3.2 Skadetyper

Ansaret utsträcker sig, när det gäller SkL 3:2, till både sakskada, personskada och ren förmögenhetsskada. När det gäller ren förmögenhetsskada, gäller ansaret alltså oavsett om skadan är vållad genom brott eller inte. När det gäller SkL 3:3, inskränker sig ansaret till ren förmögenhetsskada.

3.3.3 Myndighetsutövning

För att SkL 3:2 ska bli tillämplig krävs att skadan orsakats vid myndighetsutövning.⁹³ Det är här viktigt att verkligen utröna vad som är att karaktärisera som myndighetsutövning.

Myndighetsutövning i SkL:s mening kan sägas vara sådana beslut och åtgärder från det allmännas sida som är ett uttryck för samhällets rätt att utöva makt över medborgarna. Exempel på sådan maktutövning kan vara

⁹² Även enligt SkL 3:1 se nedan under avsnitt 3.3.3.

⁹³ För ansvarighet för stat eller kommun enligt 3:3 krävs dock inte att fel eller försummelse har skett vid myndighetsutövning.

utmättningsbeslut och andra domar som ålägger en person vissa skyldigheter. Det kan också vara polisens rätt att förbjuda den enskilde att handla på ett visst sätt, eller att gripa någon. Det gemensamma i dessa fall är den enskildes beroendeställning i förhållande till myndigheten.⁹⁴

När det gäller annan statlig eller kommunal verksamhet som inte är att karaktärisera som myndighetsutövning blir SkL 3:1 istället tillämplig. 3:1 är till exempel tillämplig om en byggnadsarbetare i statlig byggnadsverksamhet, en städerska i statens eller kommuns fastighet eller en kommunalarbetare vållar skada.⁹⁵ En situation då det blir helt nödvändigt att definiera huruvida skadan har vållats vid myndighetsutövning är när det handlar om ren förmögenhetsskada. Har den rena förmögenhetsskadan inte vållats genom brott omfattas den inte av principalansvaret i SkL 3:1. Har motsvarande skada istället vållats vid myndighetsutövning, kommer den att ersättas.

⁹⁴ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 122.

⁹⁵ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 108.

4. Analys

4.1 Syftet med bestämmelsen

Av både lagtext och förarbeten till SkL 4:1 framgår att det främsta syftet med bestämmelsen är att fungera som en skyddsregel för arbetstagaren. Denna slutsats dras, bland annat, utifrån att lagtexten författats på ett sådant sätt att presumptionen ska vara att skadestånd inte ska utgå, såvida det inte finns synnerliga skäl härför. Även i förarbetena finns flera uttalanden som stöder denna slutsats.⁹⁶

4.2 Varför behövs en skyddsregel?

Arbetstagarens behov av skydd mot att behöva utge ett mer eller mindre stort skadestånd för skador han orsakat i tjänsten, hänger ihop med hans ofta ringa möjlighet att påverka arbetsförhållandena. Han är till exempel ofta tvungen att utföra sina arbetsuppgifter tillsammans med arbetskamrater, av vilkas handlande han är beroende men inte själv kan välja eller påverka.⁹⁷ En arbetstagare ställs, med dagens komplicerade teknik och dyra maskinella hjälpmedel ofta i situationer där han har svårt att överblicka följderna av sitt handlande. Han har också ofta mycket små möjligheter att undandra sig riskfyllda arbetsuppgifter. Ett fullt skadeståndsansvar skulle också kunna verka hämmande på arbetstagarens handlingskraft.⁹⁸ Den enskilde arbetstagarens ekonomiska resurser är i allmänhet också begränsade.⁹⁹ Skadeståndskommittén framhåller också att arbetstagare så gott som undantagslöst saknar möjlighet att själv teckna ansvarsförsäkring för skador som han vållar i sin tjänst. I detta uttalande får kommittén medhåll av departementschefen, som menar att den principiella utgångspunkten bör vara att det ekonomiska ansvaret för skador som vållas i en arbetsgivares verksamhet slutligt ska bäras av arbetsgivaren.¹⁰⁰ Det är arbetsgivarens sak att organisera arbetet så att skador kan undvikas. Ett speciellt fall är om arbetstagaren har vållat arbetsgivaren en personskada. Det kan då te sig stötande att fullt skadestånd ska utgå för det fall arbetsgivaren har vållat arbetstagaren en personskada, men skadeståndet ska jämkas om arbetstagaren vållar samma skada mot arbetsgivaren. Här tillämpar man samma tankesätt som ovan vad gäller försäkringsmöjligheten. Det vill säga att arbetsgivaren har större möjlighet att försäkra sig mot

⁹⁶ Prop. 1972:5 bland annat s 392, 404, 406-407.

⁹⁷ Prop. 1972:5 s 394.

⁹⁸ Prop. 1972:5 s 404 och SOU 1964:31 s 63.

⁹⁹ SOU 1964:31 s 63.

¹⁰⁰ SOU 1964:31 s 93 och Prop. 1972:5 s 394 och 409.

sådana skador, medan denna möjlighet är betydligt sämre eller helt omöjligt för arbetstagaren.¹⁰¹

Det faktum att lagstiftaren vill lägga risken på arbetstagaren kan ses som ett rättsekonomiskt argument. Risker ska i rättsekonomin fördelas på så sätt att de hamnar hos den som lättast kan bära dem. Rättsekonomerna anser också att en verksamhet till så stor del som möjligt ska bära de kostnader den ger upphov till. Det är dessutom önskvärt att försäkringsavtal ingås av den som kan göra det med lägst transaktionskostnad. I de flesta fall har arbetsgivaren betydligt lättare att bära risker som uppstår i arbetet, än vad arbetstagaren har. Eftersom arbetsgivaren oftast är den som leder och fördelar arbetet, är han också den som kan försäkra sig till lägst transaktionskostnad. Genom att försäkra sig mot riskerna kommer risken genom försäkringspremierna att integreras i arbetsgivarens verksamhet.¹⁰²

4.3 Uppnås syftet i praktiken?

Jag har gjort en analys av de ovan refererade fallen för att söka fastställa huruvida domstolarna i sitt arbete försöker uppnå syftet med ansvarsreglerna för arbetstagare. Jag har funnit att syftet i praktiken uppnås relativt väl. Domstolarna verkar ha utgått från att SkL 4:1 är en skyddslagstiftning. I de flesta av fallen har arbetstagaren friats från skadeståndsansvar om tveksamheter har funnits. Enligt propositionen finns möjlighet att i vissa fall ålägga skadeståndsansvar redan vid lindrig oaktsamhet¹⁰³, detta har dock inte gjorts i något av fallen. I samtliga refererade fall har det krävts grov vårdslöshet för ansvar.¹⁰⁴ I två av fallen, RH 1996:18 (en skobutiksföreståndare som satte ut en reklamskylt) och NJA 1990 s 231 (förtalsfallet) skilde sig den straffrättsliga oaktsamhetsbedömningen från den skadeståndsrättsliga på så sätt att den oaktsamhet arbetstagaren gjort sig skyldig till ansågs ha varit så klandervärd att straffrättsligt ansvar skulle utgå. I skadeståndsfrågan däremot, ansågs inte oaktsamheten ha varit tillräckligt grov för att synnerliga skäl skulle anses föreligga. Detta förhållande i sig tyder på att SkL 4:1 i praktiken tillämpas som en skyddsregel. I de fall ett skadestånd har dömts ut, har domstolen fört ett utförligt resonemang kring rekvisiten i bestämmelsen. Vid ett närmare studium av förarbetena får man intrycket av att det faktiskt skulle kunna finnas utrymme för ett något vidare arbetstagaransvar, än vad praxis har medgett. Framförallt gäller detta när preventionshänsyn ska tas.

¹⁰¹ SOU 1964:31 s 93.

¹⁰² Dahlman, Glader, Reidhav s 113.114, 124.

¹⁰³ Prop. 1972:5 s 409.

¹⁰⁴ FFR 1977 s 239 I och II, NJA 1981 s 302, AD 2002 nr 1, NJA 1985 s 75 I, RH 196:80, FFR 1976 s 217.

4.2.1 Prevention

I propositionen nämns bland annat att preventiva skäl ibland kan påkalla att skadeståndsregeln tillämpas strängare. En strängare bedömning är möjlig framförallt vid bristande redovisning till arbetsgivaren av anförtrödda medel.¹⁰⁵ En strängare tillämpning i sådana fall behöver inte nödvändigtvis betyda att syftet med bestämmelsen faller bort. Det måste bedömas från fall till fall. Arbetstagaren har ju, både i redovisningsfallen och då han väljer att begå en brottslig gärning, en förhållandevis stor möjlighet att själv påverka sin situation i skadeståndshänseende. Det nämns även att förhållandevis höga krav på aktsamhet kan ställas på militär personal, när det gäller vård och tillsyn av vapen eller annan dyrbar materiel.¹⁰⁶ Det framgår inte om det med uttrycket ”vapen eller annan dyrbar materiel” är frågan om en preventionshänsyn gentemot allmänheten, då vapen som kommit bort kan hamna i felaktiga händer, eller om det framförallt är tänkt som en preventionshänsyn riktad mot arbetsgivaren, då vapen kan vara dyra att nyinförskaffa. HovR:n diskuterade i fallet RH 1977:239 II inte eventuell preventionshänsyn närmare. En bajonett hade av oförklarliga skäl försvunnit och fråga uppstod huruvida den värnpliktige skulle anses vara skadeståndskyldig för bajonettens värde. HovR:n hänvisade till ovan nämnda uttalanden i förarbetena om prevention, men utan att närmare gå in på en sådan bedömning konstaterade man sedan enbart att den försumlighet som låg den värnpliktige till last, inte kunde anses vara tillräcklig för skadeståndsansvar. Rättsläget får anses vara oklart. För det fall det viktigaste, då vapen har försvunnit, ska anses vara allmänpreventionen, kan arbetstagares skadeståndsansvar komma att bli tillämpligt i något fler fall, eftersom alla typer av vapen som försvunnit (inte enbart de dyrare varianterna) då kan leda till en strängare bedömning i skadeståndsfrågan.

I motiven till SkL:n uttalades att behovet av prevention väsentligen kan och bör tillgodoses på annat sätt än genom ett skadeståndsansvar. Några remissinstanser yttrade att farhågorna för att arbetstagarnas aktsamhet skulle minska om det inte fanns någon risk att bli skadeståndsansvarig, var ogrundade. Den straffrättsliga regleringen tillsammans med disciplinregler skulle vara tillräckligt för prevention, menade man.¹⁰⁷

Dessa uttalanden har förmodligen sin grund i ett skyddstänkande som ska gagna arbetstagaren. Man bör dock ha i åtanke att rättssäkerheten kan bli lidande om man till största delen lämnar över preventionshänsynen till arbetsgivaren, som får sätta gränserna. Med ett sådant förfaringssätt kan arbetsgivarna, med den begränsning som följer av arbetsrättsliga principer, sätta upp förhållandevis hårda disciplinregler för att få en bättre prevention. I vissa fall kan det vara bättre att en domstol får avgöra hur högt preventionshänsyn ska väga.

¹⁰⁵ Prop. 1972:5 s 560, 653.

¹⁰⁶ Prop. 1972:5 s 560, 653.

¹⁰⁷ Prop. 1972:5 s 399.

4.2.2 Medveten nonchalans eller likgiltighet

I domstolarnas bedömningar förs resonemanget framförallt kring rekvisitet ”handlingens beskaffenhet”, varvid domstolarna strävar efter att gradbestämma den oaktsamhet som arbetstagaren har gjort sig skyldig till, eller diskuterar huruvida det finns omständigheter som med särskild styrka talar för att skadeståndsskyldighet ska åläggas. Ett alternativt sätt att resonera skulle kunna vara såsom HovR:n gjort i RH 195:81¹⁰⁸. HovR:n tar i detta fall upp frågan huruvida arbetstagaren varit medvetet nonchalant. Kanske är detta ett bättre sätt att angripa problemet huruvida synnerliga skäl ska anses föreligga. Så som angivits ovan har arbetstagare ofta små möjligheter att påverka arbetsförhållandena och försätts många gånger i situationer som är svåra att överblicka. Oftast är det också arbetsgivaren som bestämmer arbetsfördelningen på arbetsplatsen. Grov vårdslöshet är dessutom ett förhållandevis vagt begrepp, eftersom det är svårt att gradbestämma culpa.¹⁰⁹ Kanske kan därför en bedömning av huruvida arbetstagaren, i utförandet av arbetet, varit medvetet nonchalant eller likgiltig inför konsekvenserna av ett handlande eller en underlåtenhet, på ett bättre sätt rymmas inom rekvisitet ”handlingens beskaffenhet”. Man skulle på detta sätt lättare kunna skilja mellan sådana skador som har orsakats av bristande hänsyn och sådana som orsakats av okunnighet. I exempelvis följande rättsfall kunde man mycket väl ha resonerat utifrån det alternativa angreppssättet. FFR 1976 s 217¹¹⁰ (en värnpliktig hade kastat in en skarpladdad handgranat i ett rum där andra värnpliktiga uppehöll sig), FFR 1977 s 239¹¹¹ (fältmössa, halsduk och bajonett som försvunnit), 1981 s 302¹¹² I och II (I en vindrock som försvunnit, II en bärbar radiostation som försvunnit), NJA 1985 s 75¹¹³ I och II (I en värnpliktig hade laddat en Ak 4 på ett sätt som stred mot säkerhetsföreskrifterna med följderna att pipan fläcktes upp när vapnet avfyrades II en värnpliktig tillgrip ett fordon och körde av vägen) och AD 2002 nr 1¹¹⁴ (en inköpschef köpte in ovanligt dyra detaljer till mikrovågshöljen). Kanske kan en sådan bedömning också på ett bättre sätt leva upp till syftet med bestämmelsen. Om arbetstagaren har gjort sitt bästa utifrån de förutsättningar som har givits honom ska, enligt det här sättet att resonera, inte ens relativt grava felbedömningar leda till skadeståndsansvar.

Ett eventuellt problem med det här sättet att resonera skulle kunna vara det faktum att man måste göra en bedömning utifrån de subjektiva förutsättningarna i fallet. Dessa faktorer kan vara svårare att avgöra än att

¹⁰⁸ Se ovan s 15.

¹⁰⁹ Jareborg s 232.

¹¹⁰ Se ovan s 15.

¹¹¹ Se ovan s 20.

¹¹² Se ovan s 21.

¹¹³ Se ovan s 20.

¹¹⁴ Se ovan s 12.

genomföra den mera objektiva bedömning som utrönandet av huruvida grov vårdslöshet föreligger.

4.2.3 Uppnås syftet bakom bestämmelsen i de fall då SkL 4:1 inte är tillämplig?

4.2.3.1 SkL:n är dispositiv

Det är möjligt att avtala bort SkL 4:1. Den kan således sättas ur spel genom överenskommelser i kollektivavtal eller på annat sätt. Detta utgör ett hot mot bestämmelsens skyddsändamål. I doktrinen framkommer emellertid att bestämmelsen redan vid SkL:s tillkomst speglade rådande värderingar på arbetsmarknaden, vilket i förlängningen har lett till att den respekterats.¹¹⁵ I Sverige har dessutom arbetstagarorganisationerna av tradition en väldigt stark ställning, vilket gör att de har möjlighet att hindra klausuler i anställningsavtal som strider mot syftet med skyddsregeln. Det bör också nämnas att oskäligen klausuler kan jämkas med hjälp av AvtL 36§. Man kan dock inte komma ifrån att det faktum att det finns en möjlighet att sätta regeln ur spel utgör ett avsteg från det skyddssyfte bestämmelsen faktiskt har. Det utgör ett problem främst för arbetstagare som inte är organiserade eller som undertecknar ett anställningsavtal med sådan klausul, utan att vara medvetna om att detta kan innebära betydande risker.

4.2.3.2 Strikt ansvar på arbetstagarens sida

Ovan har nämnts två fall då arbetstagare har strikt ansvar och inte kan åberopa SkL 4:1 för att få en nedsättning av ett eventuellt skadestånd. Det första fallet är om arbetstagaren är att betrakta som redare för en båt som han begagnar i sitt arbete. Att så skulle vara fallet måste ses som en extrem undantagssituation, eftersom själva definitionen av en redare ofta görs utifrån att redaren betraktas som arbetsgivare i förhållande till befälhavare och besättning.¹¹⁶

Den andra situationen då arbetstagaren har strikt ansvar som utesluter möjlighet att åberopa SkL 4:1, är om han äger en hund som han brukar i tjänsten. Här är frågan mer komplicerad. Enligt 6 § 1 st Hund- och kattlagen ska skada som orsakats av hund ersättas av dess ägare, även om han inte är vållande till skadan. I tredje stycket samma paragraf anges att bestämmelsen dock inte gäller för skada som orsakats av en tjänstehund när en polisman använder den i tjänsten, om den skadelidande har betett sig på ett sådant sätt att det har varit påkallat att ingripa mot honom. Med polis likställs i det här

¹¹⁵ Nordenson, Bengtsson, Strömbäck s 156, Bengtsson, Strömbäck s 120.

¹¹⁶ Se ovan s 23.

avseendet vaktpost vid försvarsmakten. Polisens användning av hund är att se som en form av våldsanvändning. Det måste således finnas lagligt stöd (till exempel enligt 10§ Polislagen (1984:387)) för att åtgärden ska rymmas under undantagsbestämmelsen i tredje stycket. Undantagsregeln gäller inte om hunden skadat en oskyldig förbipasserande, eftersom det krävs att den skadelidande har betett sig på ett sådant sätt att det varit påkallat att ingripa mot honom. För det fall polismannen har överträtt sina befogenheter har han gjort sig skyldig till försummelse. Staten kommer i ett sådant fall att ansvara för skadan gentemot den skadelidande, i enlighet med SkL 3:2¹¹⁷, men har sedan möjlighet att väcka regresstalan mot polismannen. Polismannen kan i ett sådant fall inte åberopa SkL 4:1 som skydd, eftersom han har strikt ansvar för de situationer som inte ryms inom undantaget i tredje stycket Hund- och katt lagen. Här kan möjligen uppkomma en något märklig situation. Vid andra typer av befogenhetsöverskridanden eller misstag som polismannen har gjort sig skyldig till, kan han åberopa SkL 4:1 och få en bedömning av huruvida synnerliga skäl ska anses föreligga för ett personligt skadeståndsansvar. Men om hunden har bitit, eller på annat sätt orsakat skada i en situation som ligger utanför undantaget i 6 § tredje stycket Hund- och kattlagen, även om det skett som en ren olyckshändelse, är polismannen strikt ansvarig utan möjlighet att åberopa skyddsbestämmelsen i SkL 4:1.

Det faktum att staten många gånger står som ägare¹¹⁸ till de tjänstehundar som används av hundförarna, fråntar inte den enskilde polismannen från ansvar. 6 § st 2 Hund och kattlagen anger nämligen att det strikta ansvaret även gäller den som mottagit hunden för underhåll eller nyttjande. Ägaren och den som mottagit hunden för nyttjande kommer då att solidariskt dela på det strikta ansvaret.

Väktare som använder hund i tjänsten omfattas inte överhuvudtaget av någon undantagsbestämmelse. En väktare har emellertid inte samma befogenheter som en polisman har, utan använder hunden främst som ett skydd mot angrepp mot den egna personen.¹¹⁹ Om hunden orsakar skada vid försvar av sin förare, torde väktaren ha stora möjligheter att få skadeståndet jämkat med hjälp av jämkningsregeln i SkL 6:1. Om förutsättningarna för nödvärn är uppfyllda i en sådan försvarssituation, är hundens angrepp att karaktärisera som nödvärn genom underlåtenhet att hindra hunden från att angripa.¹²⁰ För de fall då en nödvärnssituation föreligger torde också förutsättningarna vara sådana, att den skadelidande själv genom uppsåt eller grov vårdslöshet har medverkat till skadan, vilket utgör förutsättningarna för jämkning enligt SkL 6:1 st 1. Om en väktarhund under andra omständigheter orsakar skada, gäller samma förutsättningar som för en hundförare inom polisen.

¹¹⁷ Karnov 2003/04 Band 2, Lag (1943:459) om tillsyn över hundar och katter p 10.

¹¹⁸ Prop. 1991/92:111 s 20.

¹¹⁹ Prop. 1991/92:111 s 18.

¹²⁰ Jareborg s 259.

4.3 Slutsats

Syftet med SkL 4:1 är att skydda arbetstagaren mot skadeståndsansvar för skador han orsakar i tjänsten. Ett sådant skydd behövs bland annat med hänsyn till att arbetstagaren oftast har liten möjlighet att själv påverka sin arbetssituation.

Syftet med bestämmelsen uppnås, med få undantag, på ett bra sätt i praxis. Arbetstagarens behov av skydd har en framträdande roll i domstolarnas resonemang. Det kan dock i många fall vara svårt för domstolarna att gradbestämma den culpa som arbetstagaren gjort sig skyldig till. Ett alternativt sätt att resonera kan vara att inom bedömningsgrunderna för rekvisitet "handlingens beskaffenhet", istället utreda huruvida arbetstagaren gjort sig skyldig till medveten nonchalans eller likgiltighet under utförandet av sina arbetsuppgifter. Man kommer på så sätt att istället genomföra en subjektiv bedömning, vilket kanske kan anses uppfylla syftet med bestämmelsen på ett bättre sätt.

Preventiva skäl kan många gånger påkalla att en strängare bedömning görs i skadeståndspråget. Detta gäller främst då arbetstagaren brister i redovisning av anförtrodda medel. Sådan strängare bedömning behöver inte nödvändigtvis innebära att skyddssyftet på ett väsentligt sätt åsidosätts, eftersom arbetstagaren i dessa fall, lättare än i många andra fall, kan påverka sin egen situation.

Risk för åsidosättande av syftet bakom bestämmelsen uppstår främst i de fall då bestämmelsen, av olika skäl, inte kan tillämpas. Detta gäller då bestämmelsen satts ur spel med hjälp av exempelvis en klausul i ett anställningsavtal, men också i de fall då arbetstagaren själv har strikt ansvar på grund av att han är redare för ett fartyg eller på grund av att han använder en hund i tjänsten. I de två första fallen ligger risken dock framförallt på det teoretiska planet, eftersom dessa fall sällan verkar orsaka problem i praktiken. När det gäller det tredje fallet, att arbetstagaren använder sig av en hund i tjänsten, finns däremot risk att skyddssyftet åsidosätts. Detta gäller i de fall då undantagsbestämmelsen i 6 § st 3 Hund- och kattlagen inte är tillämplig, exempelvis på grund av att hunden genom en olyckshändelse orsakat skada eller då föraren tappat kontrollen över sin hund.

Eftersom jag inte har genomfört någon undersökning av enskilda anställningsavtal eller kollektivavtal, kan jag enbart peka på vilka risker för eftersatt arbetstagar skydd i skadeståndshänseende som finns i lagstiftningen. I praktiken finns emellertid möjlighet för arbetsmarknadens parter att förhandla sig fram till lösningar som kan innebära både minskad och ökad risk för skadeståndsansvar för arbetstagare.

Käll- och litteraturförteckning

- Bengtsson, Bertil SvJT 1981 s 520.
- Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland Skadeståndslagen. En kommentar. Uppl. 1:2, Norstedts Juridik AB, 2002.
- Dahlman, Christian, Glader, Marcus, Reidhav, David Rättsekonomi. En introduktion. Studentlitteratur. 2002.
- Hellner, Jan JT 1995/96 s 286.
- Hellner, Jan, Johansson, Svante Skadeståndsrätt, uppl. 6, Norstedts Juridik AB, 2000.
- Jareborg, Nils Allmän kriminalrätt. Iustus förlag AB. 2002.
- Nordenson, Ulf, Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland Skadestånd. Kommentar till den nya skadeståndslagen. Huvuddragen av skadeståndsrätten. Skadeståndet i framtiden. Allmänna förlaget, 1972.
- Karnov 2003/04

Offentligt tryck

Kungl. Maj:t proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag m.m.

Proposition 1991/92:111 om statens ansvar för skador som orsakas av polishundar m.m.

SOU 1964:31 Arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar m.m.

Rättsfallsförteckning

NJA 1960 s 644

NJA 1979 s 773

NJA 1981 s 302 I och II

NJA 1985 s 75 I och II

NJA 1990 s 231

NJA 1992 s 21

NJA 2000 s 639

NJA 2003 s 527

AD 2002 nr 1

AD 2002 nr 38

AD 2003 nr 84

RH 195:81

RH 122:82

RH 71:84

RH 1990:51

RH 1996:18

FFR 1976:36

FFR 1977:38 I och II

FFR 1977:46